

editorial

- *Fără monumente, o țară poate să existe, dar nu este întreagă....* 3
prof. Marin IONIȚĂ

file de istorie

- *Cultura este identitate.....* 4
lect. univ. dr. Mihaela STĂNCIULESCU
- *Începuturile amenajării parcului Zăvoi.....* 6
dr. Cornel CARP
- *Grădina publică din Pitești – un altfel de monument al orașului.....* 8
dr. Dragoș MĂNDESCU
- *Monumente istorice de ieri, de azi și poate de mâine în Pitești.* 10
lect. univ. dr. Constantin Augustus BĂRBULESCU
- *Atitudini sociale și reprezentări culturale ale evenimentului excepțional.....* 12
dr. Marin TOMA
- *Viața religioasă și evoluția demografică a Piteștiului în epoca modernă.....* 16
prof. dr. Elena ȘTEFĂNICĂ
- *Arc peste timp: Poarta Eroilor în presa locală.....* 22
dr. Iulian BOȚOGHINĂ
- *Un monument exilat așteaptă grațierea.....* 28
ing. Aurelian R. ROMAN
- *Pitești – un oraș încărcat de istorie Catedrala Sfântul Gheorghe..* 30
prof. Marius CHIVA
- *Restaurarea icoanei „Sfântul Nicolae”.....* 31
restaurator Mocenco MALVINE
- *Strada Sfânta Vineri – o întoarcere în secolul XIX.....* 34
ing. drd. Marius POSTELNICESCU
- *Aspecte istorice privind lăcașurile de cult din Pitești.....* 35
expert Marius Remus GHERGHINA
- *Colegiul Național „Ion C. Brătianu” din Pitești – tradiție, profesionalism și faimă.....* 37
prof. drd. Constantin VĂRĂȘCANU
- *Pagini din istoria Colegiului Național „Alexandru Odobescu” ..* 40
prof. Ionel Claudiu DUMITRESCU
- *Unele considerații privind vechiul drept românesc.....* 42
lect. univ. dr. Marius ANDREESCU

invitați în paginile revistei

- *Gheorghe Ionescu-Gion.....* 45
jurnalist Mihaela FULGEANU-MATEI

știați că...

- *Curiozități istorice despre Pitești.....* 46
culese de prof. dr. Elena ȘTEFĂNICĂ

Proiect editorial finanțat de
Administrația Fondului Cultural Național

Restituiri Pitești

Nr. 7(26)/2012
Anul X
Serie nouă

Consiliul științific:

Director: dr. Cornel CARP
Editor invitat: lect. univ. dr. Mihaela STĂNCIULESCU
prof. dr. Elena ȘTEFĂNICĂ
prof. drd. Constantin VĂRĂȘCANU

Colectivul de redacție:

Redactor-șef: prof. Marius CHIVA
Secretar general de redacție: dr. Marin TOMA
Redactori:

prof. Ionel Claudiu DUMITRESCU
prof. Ion ȘTEFAN
ing. drd. Marius POSTELNICESCU
ing. Aurelian ROMAN
Narcis Viorel DANCIU
Denis TOMA

Culegere: Ioana NACIU

Corectură: Constantin CÂRSTOIU

Tehnoredactare: Carmen RĂDULESCU

Mediatizare multimedia: Carmen DUMITRACHE

Relații cu publicul: Carmen SAITA

Foto: Alexandru OPREA

Adresa redacției:

Centrul Cultural Pitești, Casa Cărții,
tel. 0248/216348, 219976
fax. 0248/210068
<http://www.centrul-cultural-pitesti.ro>

Revista *Restituiri Pitești* apare trimestrial sub egida Consiliului Local și a Primăriei Pitești. Publică articole pe teme de istorie universală și românească, sociologie politică, antropologie socială și culturală, precum și documente variate provenind din Arhivele Naționale ale Statului, Arhivele Militare Române sau arhive personale.

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor revine în totalitate autorilor (art. 206 C.P.).

Reproducerea articolelor sau a documentelor publicate se poate face numai cu indicarea autorului articolului și a titlaturii revistei.

Textele și fotografiile aduse în redacție nu se înapoiază.

ISSN: 1583-5863

Editor – Centrul Cultural Pitești

Tiparul executat la S.C. Pământul S.R.L.

Fără monumente, o țară poate să existe, dar nu este întregă

prof. Marin IONIȚĂ

O movilă, o piatră, un copac, un colț de râu, un mal. Chiar un animal: marea ursoaică, vulturul pleșuv, șarpele cu clopoței... Totemuri. Semne naturale pe care oamenii le investeau cu puteri nebănuite, benefice sau chiar cumplite. Asta în prima copilărie a omenirii. Cu al doilea pas în civilizație, comunitățile au început să-și făurească singure semnele: un stâlp bătut în pământ, o piatră așezată, un copac sădit, un animal protejat. Primul altar, un teren curățat de buruieni și de gunoaie, împrejmuțat cu un simulacru de șanț sau cu un șir de bolovani. Acesta era locul sfânt de întâlnit cu zeitatea. Primul stâlp înfipt în pământ însemna o axă în jurul căruia se afla întregul univers. Doi stâlpi alăturați – o trecere dintr-o parte în alta a lumii văzute și nevăzute. Când în capetele stâlpilor s-a fixat un curmeziș, am avut deja o poartă.

De la stâlpi, de la trecători, de la porți, n-a mai fost mult până la gigantica megaliti și menhiri. De la altarul primitiv la temple, sanctuare, bazilici, catedrale, castele, palate, cetăți... Fără monumente, o țară poate să existe, dar nu este întregă...

Monumente istorice, arhitectonice, artistice. Clădiri monumentale. Statui de eroi, de împărați, de regi, de lideri politici, de scriitori, de edili, de comandanți militari, de soldați necunoscuți. Ba chiar și de mineri, de oțelari, de aviatori, de tractoriști, de mulgători, de mame eroine.

Unele s-au înălțat, altele s-au demolat: Mussolini, Hitler, Lenin, Stalin, Saddam, Gaddafi... La noi au fost vâdate statuile regilor, ale Brătienilor și altor politicieni. Mareșalul a murit la Pitești, unde se născuse, într-un mare proiect de statuie ecvestră, pe o colină, unde se întâlnesc trei drumuri principale. Există și monumente decorative, ornamentale, figurative, abstracte, anume plantate pentru înfrumusețarea peisajului, plăcerea ochiului sau îndemnarea la meditație. Mai mult, așa ceva au lăsat în urmă simpozioanele de artă plastică organizate la Pitești, una dintre cele mai importante inițiative culturale împreună cu Filarmonica sau Festivalul de muzică veche „Zavaidoc”.

Dar despre istoria, importanța, măreția și frumusețea monumentelor din Pitești existente, proiectate sau negândite încă, lăsăm loc să se pronunțe specialiștii și îndrăgostiții de ele. Eu, unul, nu aș mai interveni în problemă decât să spun că orașul este încă sărac în această privință. Și aș mai adăuga că pentru ultima realizare din această perioadă, acel Brătianu din grădina Muzeului de Artă, se cuvin adevărate elogii edililor, oamenilor politici și consilierilor municipali care s-au entuziasmat și s-au implicat într-un asemenea act cultural. Din păcate, opera a avut nenorocul unui artist nepriceput. Statuia nu are nimic co-

mun cu personajul care a făurit România Mare și a participat la modernizarea ei. În afară de numele scris pe soclu nu poate să fie identificat gânditorul și făuritorul, omul care și-a asumat răspunderea pentru destinul unui popor pentru secole și pentru multe generații. În această înfățișare ar putea să fie luat drept un ins oarecare de pe stradă, din piață, din autobuz. N-are măreție, n-are semnificație, n-are atitudine, n-are nimic. Deși este îmbrăcat în palton, acest personaj este gol... Păcat de bronzul turnat. Comparați-l cu Nicolae Bălcescu, din grădina Muzeului de Artă, cu Mircea cel Bătrân, statuia din umărul teatrului, cu Brătianu, cel din holul colegiului național care îi poartă numele.

Ce să mai spunem de „Statuia Țăranului Român”, care a fost dată jos de pe soclu pentru a urca în locul său acel fals artistic care l-ar reprezenta pe Ionel Brătianu. Se numea „1907”, dar numele deranja în noua conjunctură a tranziției. Dacă lășăm la o parte mesajul inițial, avem de-a face chiar cu o operă de mare valoare plastică. Piatra, de data asta, exprimă duritatea unui caracter dâr și hotărât, logodit cu moartea altora sau a lui. Un colos de piatră care trăiește. Parcă simți cum îi bate inima în piept. Parcă îi pulsează și venele de la mâini și de la picioarele desculțe. Romantism? Realism? Simbolism? Naturalism? Ce contează... Bine că decidenții nu au demolat-o. Și nu au aruncat-o la groapa de gunoi. Face parte din istoria noastră. Din zestrea edilitară a orașului și zestrea artistică. Mutată la câțiva kilometri și la periferie, măreția ei totuși umbrește statuia lui Brătianu, care i-a luat locul...

Și nu pot să închei aceste rânduri fără să amintesc acele statui ale unor personaje exemplare din Pitești, datorită simpozioanelor de artă plastică ce zac mute pe un coridor al Centrului Cultural. Și mă mai întreb care dintre personajele aflate azi la putere ar merita să fie cioplite în piatră sau turnate în bronz și ridicate pe socluri pentru veșnicie?

Cultura este identitate

lect. univ. dr. Mihaela STĂNCIULESCU

Când ne aflăm în fața unei pagini goale și vrem să ne așternem gândurile, cel mai dificil este primul cuvânt. Așa cum tot acesta este cel mai greu de învățat, de rostit și de scris, atât la începutul cât și la sfârșitul vieții fiecăruia dintre noi.

Nu știm care este prima noțiune pe care o percepem și o înțelegem, ca oameni, dar cea mai rostită sau înțeleasă, cea mai *trăită* dintre toate, la modul propriu, este viața, cea care ne oferă o identitate fiecăruia dintre noi, în aceeași măsură în care fiecare dintre noi reușim să oferim o identitate vieții noastre.

Suntem diferiți unii de alții pentru că viața noastră este o construcție permanentă care concurează cu timpul, fără să i se opună, dar pe care îl modelează inconfundabil, oferindu-i identitate.

Suntem noi înșine, în propria noastră identitate, câtă vreme ne aflăm în confruntare cu alții în spectrul ideilor și valorilor care ne reprezintă. Devenim niște noi înșine *alții* în urma unor schisme interioare care ne plonjează în tabla de valori a altor identități. *Eu sunt altul* este celebrul aforism al poetului francez Arthur Rimbaud, care sintetiza astfel opoziția dintre similitudine și alteritate. Relaționăm unii cu alții prin dialog, în sensul cel mai larg. În cadrul acestuia, ne recunoaștem unii pe alții prin ceea ce ne diferențiază și ne identificăm prin ceea ce ne aseamănă.

Comunicarea este imposibilă fără recunoașterea reciprocă, iar aceasta depinde de condiția identitară a fiecăruia, al cărei ingredient principal este cultura. Ceea ce comunicăm semenilor noștri ține, în esență, de propria cunoaștere și de capacitatea de recunoaștere a celorlalți – iar amândouă depind de propria cultură.

Conștiința unei identități culturale, chiar la nivel individual, conferă mai multă încredere în sine, stimulează participarea la paideia națională și consolidează profilul unui popor.

Întrebarea care stăruie pe buzele multora dintre noi în prezent este dacă poporul român, în *cumințenia* lui, are nevoie de o strategie de supraviețuire prin cultură și comunicare, prin cunoaștere de sine și re-

cunoaștere a celorlalți. Întrebarea este legitimă, întrucât perioada confuză și indecisă pe care o traversăm în plan național și internațional, ne cere resurse capabile de a contracara „dictatul alegerilor între soluții proaste (...)”¹.

Nu putem să nu ne întrebăm cât este de pregătit poporul nostru – sub aspect cultural și participativ, nu psihologic și existențial – să înfrunte un viitor incert și presărat cu sfidări, să fie „înarmat cu răbdare și încredere în soarta sa, păstrându-și cu grijă o cultură tradițională cu note proprii și o imensă flexibilitate, acceptând opuși inseparabili și găsind soluții ingenioase”².

Valorile spirituale românești consacra virtuți inefabile identității naționale, datorită cărora devenim recunoscuti în diversitatea culturală europeană și putem fi contributori expresivi la construcția fizionomiei culturale europene.

Expresia cea mai perceptibilă a acestui tip de identitate culturală se află pe dimensiunea patrimonială materială a spiritualității românești, a acelor monumente pe care le întâlnim în preajma noastră și care vorbesc, prin chiar tăcerea lor, despre identitatea locului în care se află și a timpului din care vin. Ele nu pot înlocui, însă, ci doar completa patrimoniul cultural național în ceea ce este dimensiunea lui imaterială, a celorlalte forme de creație spirituală – vie, dinamică, însuflețită în sincronia vremii și diacronia vremurilor și care, de asemenea, trebuie să fie cunoscute, protejate, îmbogățite și restituite în egală măsură trecutului și viitorului.

Arheologie, artă și arhitectură, patrimoniu scris, patrimoniu mobil, etnografie, istorie, muzică, numismatică și teatru sunt tot atâtea vitralii dintr-o compoziție – incomensurabilă, dar, paradoxal, verificabilă – care proiectează identitatea românească în lumina istoriei, a contemporaneității, a noastră înșine, dar și a celorlalte neamuri.

La începutul lunii octombrie a.c., în patrimoniul

¹ Vezi Dan Berindei, coperta IV din M. Malița, *Cumințenia Pământului*, Ed. Corint, București, 2010.

² *Idem*.

cultural național erau clasificate 35.306 bunuri materiale. Este o responsabilitate civică și patriotică – mai presus de a fi constituțională – să contribuim la conservarea și promovarea tuturor dimensiunilor culturii naționale, nu doar dintr-o posibilă plăcere altruistă pentru istorie și pentru restituirea ei, ci mai ales dintr-o responsabilitate imprescriptibilă pentru substanța definitorie a poporului nostru, acea care ne deschide calea spre cunoașterea propriei identități, ca și spre recunoașterea acesteia în concertul larg al umanității. În aceeași ordine a ideilor, avem și obligația de a construi politicile culturale nu în stridentă, ci în consonanță cu filonul istoric și nu prin fracturarea, ci printr-o continuitate cumulativă a patrimoniului național. În acest efort, fundamentală este supremația adevărului istoric, a tablei de valori perene, a criteriilor strict culturale pentru politicile culturale.

Este necesară îmbunătățirea sistemului legislativ în domeniu și ar trebui reevaluat procesul de administrare în domeniul resurselor patrimoniale materiale și imateriale, așa încât, prin regândirea formelor de protecție, să fie diminuate riscurile și estompe provocările ce agrează, sub diferite forme, bunurile culturale. În anii noștri, monumentele sunt supuse degradării ori distrugerii ori dispariției prin strămutare, neglijare ori, pur și simplu, prin demolare din interese imobiliare. Comerțul ilegal cu bunuri culturale a devenit o categorie distinctă și expansivă de infracționalitate internațională. Sunt doar două tipuri de exemple care arată cât de necesară este implicarea comunității de specialiști într-un efort comun cu autoritățile de resort și cu societatea civilă într-un proiect amplu pentru reformularea tuturor documentațiilor ce au legătură cu noile îndatoriri, provocări și responsabilități specifice față de patrimoniul cultural național.

Fiecare autoritate locală care are responsabilități în identificarea și administrarea patrimoniului cultural ar trebui să considere problematica patrimoniului nu o „cenușăreasă” a agendei publice, ci dimpotrivă, o prioritate aducătoare de cunoaștere și recunoaștere, de prestigiu al comunității respective, de identitate locală, dar și de valoare adăugată la nivel național.

Un prim pas ar fi inventarierea, apoi popularizarea și conștientizarea fiecărui cetățean cu privire la obiectele ce se constituie sau se pot constitui în contribuții la zestrea patrimonială a culturii locale sau naționale. Mult prea ușor sunt rase de pe suprafața pământului clădiri reprezentative pentru istoria comunității, pentru ca în locul lor să răsăre cine știe ce sau să rămână un teren zdrențuit, pustiu și abandonat din motive litigioase.

De la educația din clasele primare, acțiunile de voluntariat și cele specifice, până la cercetarea academică și decizia factorilor cu responsabilități este necesar un efort comun pentru păstrarea, consolidarea și perpetuarea patrimoniului cultural național, singurul prin care ne putem păstra o specificitate identitară în această lume a globalizării, a granițelor tot mai permeabile și a circulației fascinante a ideilor, informațiilor și creațiilor culturale la proporții nemaîntâlnite în istoria civilizației umane.

Începuturile amenajării parcului Zăvoi

dr. Cornel CARP

Primăria municipiului Pitești este pe cale de a realiza un proiect deosebit de ambițios, respectiv amenajarea unei noi zone de agrement pe malul Argeșului, la vest de Podul Viilor. Nu mă îndoiesc cât de mare va fi surpriza piteștenilor la finalizarea lucrărilor, zona respectivă fiind ani la rândul neglijată de edilii orașului, cunoscută mai mult ca „patria aurolacilor”.

Intenția de amenajare a Luncii Argeșului nu este nouă. Cu multă vreme în urmă s-a sesizat că, în afară de pădurea Trivale, piteștenii mai puteau beneficia de o zonă de agrement la fel de valoroasă. Prima inițiativă în acest sens, continuată, iată după mai bine de șapte decenii de primarul Tudor Pendiuc, a avut-o viitorul mareșal al României, general, pe atunci Ioan Antonescu.

La data de 1 iulie 1933, generalul de brigadă Ioan Antonescu a fost schimbat din funcția de director al Școlii Superioare de Război și numit în funcția de comandant al Diviziei 3 Infanterie, care avea comandamentul la Pitești. Numirea sa la comanda Diviziei 3 nu a fost întâmplătoare. Antonescu urma să fie avansat la gradul următor, cel de general de divizie, pentru aceasta trebuia să efectueze cel puțin trei ani, stagiul de comandă în fruntea unei astfel de mari unități. Generalul Antonescu se remarcase în perioada Primului Război Mondial fiind preocupat de soarta armatei și implicit, a țării. De aceea, regele Carol al II-lea, dorea să-l aibă în preajmă, numirea în funcția de comandant făcându-se la Pitești. De altfel, la puțin timp după ce s-a făcut numirea, mai precis la 1 decembrie 1933, ca urmare a demersurilor făcute de I.G. Duca, noul prim ministru și ale generalului Nicolae Uică, ministrul Apărării, regele Carol al II-lea l-a numit pe Ioan Antonescu în funcția de subșef al Marelui Stat-Major, cu însărcinarea de a ține locul șefului Marelui Stat-Major, funcție ce fusese neîncadrată. În consecință, Antonescu rămâne în capitală aproape un an, îndeplinind ambele funcții, după care se mută la Pitești, demisionând din cea de subșef al Marelui Stat Major, în urma unor divergențe avute cu noul ministru al apărării.

În mod cert, Antonescu s-a bucurat de venirea sa la Pitești. Pe de o parte, scapă de „tensiunea” capitalei, pe de altă parte și întoarce în orașul natal, unde își petrecuse o parte a copilăriei, luând apoi decizia de a

urma cariera militară.

Deținând, evident și funcția de comandant al garnizoanei Pitești, generalul Ioan Antonescu a căutat să se implice și în problemele urbei natale. În acest context trebuie privit demersul pe care îl face acesta către primăria Pitești, în scopul modernizării și înfrumusețării orașului. Într-o propunere pe care acesta o trimite organelor administrației de stat locale, făcea următoarea constatare: „Prin frumusețile lui naturale, prin împrejurimile lui atât de pitorești, prin posibilitățile turistice de care dispune și prin așezarea sa la confluența dintre cele două râuri, orașul Pitești ar putea deveni una dintre localitățile cele mai frumoase și mai atrăgătoare din țară. Fără pretenția de a mă amesteca în atribuțiile altora, am onoarea a vă propune concursul armatei. Iată în ce constă această propunere care s-a și materializat, de altfel, după cum vom vedea:

Prin adresa nr. 14113 din 19 martie 1935 către Primăria orașului Pitești se propunea „amenajarea unui teren care să dea posibilitatea atât tineretului, cât și populației de toate vârstele, să practice igiena și sporturile în aer liber”. Evident, că atât prefectul de Argeș, Ion Ghinescu, cât și primarul orașului Pitești, Romulus Teodorescu, au răspuns cu promptitudine la inițiativa generalului Antonescu, făcându-se mai multe recunoașteri. Cu privire la locul cel mai potrivit pentru „construirea unui ștrand pentru populația săracă și a unui parc pentru repaus” s-a convenit că acesta ar fi terenul situat la sud-est de podul de peste râul Argeș, la ieșirea din oraș spre Câmpulung și Ștefănești. Acest teren, cu o suprafață de 24 de hectare aparținea primăriei și se numea Zăvoi, fiind acoperit cu sălcii și crini. Avantajele acestei alegeri se datorau faptului că era situat destul de aproape de oraș, putându-se lega cu strada Negru-Vodă printr-o alee de promenadă, era ușor de amenajat și nu în ultimul rând, avea acces la râul Argeș.

Toate demersurile fiind făcute, lucrările au demarat imediat, armata punând la dispoziție mâna de lucru, meseriași și cadre militare pentru conducerea lucrărilor. S-au prestat astfel un număr de 5.172 zile de lucru de către 55 militari, 8 meseriași, 2 subofițeri și 2 ofițeri din cadrul Regimentului 1 Vânători „Principalele moștenitor Ferdinand”. Valoarea totală a lucrărilor s-a ridicat la suma de 334.622 de lei, din care

Primăria a contribuit cu 54.000 lei. În principal, s-au executat următoarele lucrări:

- curățarea Zăvoielui;
- amenajarea unui dig pentru promenadă de-a lungul Argeșului pe o distanță de 350 de metri;
- curățarea și amenajarea terenului de sport cu o suprafață de 2.500 mp;
- amenajarea bazinului de înot, cu acces la dig;
- construirea unui bufet și a 30 de cabine pentru duș și patinaj pe timp de iarnă.

Festivitățile care au marcat inaugurarea acestui viitor complex de agrement s-au desfășurat la 30 mai 1935. Au participat reprezentanți ai instituțiilor care s-au implicat în această lucrare, armata, prefectura, primăria precum și elevi ai școlilor din oraș. Lucrările au început să-și arate eficiența în scurt timp, numai încășările realizate de administrarea ștrandului în anul respectiv ridicându-se la suma de 36.000 de lei.

Încurajați în acest sens, edilii orașului, sprijiniți în continuare de armată, au extins lucrările, investind peste 100.000 de lei pentru construirea stadionului „Negru-Vodă”, după un plan aprobat de Consiliul Național de educație fizică și a unui poligon de tir. Stadionul a fost inaugurat la 16 septembrie 1935, organizându-se cu acest prilej un meci de fotbal între unitățile Diviziei 3 Infanterie.

Modernizarea zonei de agrement a continuat și în anul următor, constând în:

- amenajarea unei plaje cu nisip la ștrand;
- montarea unor aparate pentru gimnastică;
- construirea unei popicării;
- montarea unor bănci pentru odihnă pe alei;
- amenajarea unor locuri de joacă pentru copii;
- construirea unei case pentru îngrijitori și paznici.

După plecarea generalului din Pitești și sosirea războiului, parcul din Ștrand, cum i se mai spunea, nu a mai fost îngrijit, intrând în paragină. Ulterior, prin anii '50, noii edili ai orașului au reamenajat zona, dându-i o formă asemănătoare cu cea de azi.

În ce-l privește pe generalul Antonescu, el a rămas același om al cetății, activ și dinamic, dornic să lase cât mai multe semne ale trecerii sale prin urbea natală.

Printre acestea se evidențiază înființarea unei Școli de pilotaj de la Geamăna, precum și reamenajarea cimitirului eroilor din Primul Război Mondial, legând printr-un bulevard, centrul orașului de acesta.

La 1 noiembrie 1937, după doi ani de stat efectiv în Pitești, Ioan Antonescu a fost numit în fruntea comandamentului 4 teritorial, iar la 25 decembrie același an, avansat la gradul de general de divizie. Trei zile mai târziu a fost numit ministrul Apărării Naționale. Perioada „piteșteană” a carierei viitorului mareșal al României rămâne astfel o etapă importantă marcată de inițiative generoase pe plan local, dar și de importante clarificări.

Grădina publică din Pitești – un altfel de monument al orașului

dr. Dragoș MĂNDESCU

Pentru cel ce străbate la pas sau în goana mașinii Piteștiul, senzația de nou și modern, de oraș fără trecut și fără personalitate este, dincolo de orice îndoială, una reală și omniprezentă. Admirabila poziționare geografică a orașului („acolo unde-n Argeș se varsă Râul Doamnei...” – Ion Pillat), dată de valorificarea condițiilor de mediu, nu a fost completată cu cealaltă jumătate a paharului – generarea și protejarea unei identități proprii întemeiate pe asumarea valorilor trecutului. Impresia că te afli în mijlocul unui oraș întemeiat în a doua jumătate a secolului al XX-lea este probabil mai puternică decât în orice altă așezare urbană dintre Carpați și Dunăre. Beton, ciment, asfalt, marmură, inox (mult prea mult inox), aluminiu, plastic, sticlă de toate nuanțele, mată, translucidă, gri, argintie..., totul amestecat într-un ansamblu urban dezvoltat haotic, rebel și dezinvolt, ce nu vrea să țină seamă de vreun regim arhitectonic, ba chiar nici măcar de vreo regulă elementară a bunului-simț. Lipsiți de perenitatea elementelor identitare ale orașului vechi, piteștenii privesc întotdeauna spre viitor, niciodată spre trecutul pe care nu-l cunosc și care oricum nu le este la îndemână. Poate așa se explică, printre altele, și absența unui muzeu al orașului...

Meritoria păstrare „în picioare”, în zona centrală a orașului, a Bisericii „Sfântul Gheorghe”, ctitorie domnească de la începutul celei de-a doua jumătăți a sec. al XVII-lea (Constantin Șerban – 1656), impropriu denumită „catedrală” (nici dimensiunile n-o recomandă pentru acest titlu și nici funcția trecută sau actuală a bisericii nu-l justifică), precum și a altor câteva biserici medievale târzii nu reușesc să suplinească marile pierderi din domeniul arhitecturii laice. Nici măcar casele memoriale, locuri strâns legate de prezența și amintirea unor reprezentanți eminenți ai culturii naționale, nu și-au găsit scăparea de la pieire în tăvălugul ultimilor ani: casa în care s-a născut pictorul Costin Petrescu, rasă de pe fața pământului pentru a face loc unei parcări private și unui nou imobil; pe aceeași stradă centrală, casa în care s-a născut un alt pictor celebru, Rudolf Schweitzer-Cumpăna, stă să cadă sub povara vremii și a indiferenței; la Valea Mare, la o aruncătură de băț de oraș, casa în care Liviu Rebreanu și-a trăit ultima parte a vieții și în care și-a găsit obștescul sfârșit își așteaptă cu înfrigurare noua condiție de crămă; și tot la Valea Mare, conacul lui Constantin Brâncoveanu, unde în toamnele târzii voievodul petrecea cu întreaga suită culesul „viilor de la Pitești” a fost transformat *ad hoc*, în anii cenușii ai “democrației populare”, într-un murdar centru de colectare a sticlelor,

pentru ca în anii din urmă, cei ai “capitalismului sălbatic”, să sfârșească lamentabil, transformat pur și simplu într-o groapă de gunoi. *Sic transit gloria mundi!* Arhitectonic și patrimonial, Piteștiul chiar nu are cu se mândri. Un Cronos „în oglindă”, nesățios devorator nu al propriilor copii, ci al înaintașilor...

Distrugerea deplină și fără discernământ a centrului vechi al orașului a fost un proces complex, început încă din anul 1957, în virtutea noilor planuri de sistematizare urbanistică. Demolarea vechilor structuri arhitecturale (trama stradală, configurarea spațiilor publice, aliniamentele corpurilor de clădiri) și odată cu acestea anularea reperelor identitare ale patriarhalului târg de provincie, trebuiau să facă loc unui oraș nou, exponent al „reconstrucției socialiste”, locuit, evident, de „omul nou” căruia îi era menită „cucerirea revoluționară a celor mai înalte culmi ale civilizației și progresului”. Era, de fapt, o prefigurare în mic a soartei pe care curând avea să o îndure Bucureștiul; nimic altceva decât un experiment tragic și crud, translat în cele din urmă și asupra Capitalei. Poate că nu întâmplător Piteștiul a simțit tăvălugul sistematizării așa de timpuriu. Orașul avea o adevărată tradiție, trădând parcă o anumită voluptate a autorităților dar și a locuitorilor pentru înlocuirea iremediabilă a vechiului cu noul: centrul târgului mistuit de incendiul din vara anului 1848 a fost reconfigurat începând cu anul următor după planurile arhitectului Gheorghe Rosetti; schitul Buliga, cu frumoasa biserică de la 1746, care-l impresionase atât de mult pe Grigore Tocilescu, a fost demolat în totalitate în ultimii ani ai sec. al XIX-lea pentru a face loc noului sediu administrativ al județului (Palatul Prefecturii Argeș – 1898-1899); cocheta grădină publică înființată cu mari eforturi în 1869 în centrul urbei, prin excelență loc de promenadă al protipendadei orașului, a fost înjumătățită în 1938 prin construirea Cerului Militar, edificiu cu o arhitectură îndoielnică, banală și nereprezentativă, iar exemplele ar putea continua.

Ne vom opri în cele ce urmează numai asupra acestui din urmă exemplu, ce vizează în mod direct un spațiu definitoriu pentru orașul nostru: Grădina Publică.

După marele incendiu din 19 august 1848, soldat cu pagube însemnate înregistrate mai ales în zona centrală, începe modernizarea propriu-zisă a orașului, din punct de vedere arhitectonic și urbanistic. Centrul Piteștiului va fi refăcut începând cu 1849, aplicându-se normele și rigorile unui urbanism coerent și în pas cu tendințele epocii, conform planurilor întocmite de inginerul Gheorghe Rosetti.

Una dintre cele mai importante realizări edilitare ale autorităților administrației locale din acea vreme, a fost înființarea unei grădini publice ce urma să preia rolul de centru al vieții mondene a orașului. În anul 1850 s-a pornit în acest demers cu un proiect ce s-a dovedit curând a fi nefericit ales și impropriu. Locul ales inițial pentru amplasarea acestei grădini publice a fost în zăvoiu de peste apa Argeșului, pe malul stâng al râului. Pe lângă faptul că viitoarea grădină era prea departe de oraș și greu accesibilă pentru locuitori (terenurile de pe malul stâng al Râului Argeș făceau parte din județul Muscel), nici proprietarii particulari ai loturilor respective, utilizate drept terenuri agricole, nu erau dispuși să vândă pentru sumele oferite de magistratul orașenesc. În 1853 se putea pleca totuși de la ceva concret, în urma donării de către Anica Enghel a cinci pogoane de pământ în zona respectivă. Gestul ei însă nu a mai fost urmat de nimeni altcineva dintre proprietari, astfel că în 1856 deja se căuta un alt loc pentru grădina publică, mai aproape de centrul orașului. Soluția a venit în anul 1859 de la arhitectul Ulbricht Hoffmann, locțiitor de director al Direcției grădinilor publice. Acesta stabilește noul loc al viitoarei grădini publice de la Pitești pe terenul schitului Buliga, folosit atunci de călugări ca livadă de pruni. Tot Hoffmann este cel ce întocmește planul peisagistic și devizul noii amenajări. Opoziția energică a egumenului schitului și a episcopului de Argeș a făcut amenajarea grădinii publice să fie tergiversată multă vreme, lucrările începând abia în anul 1869, după un deceniu de la întocmirea planului. Așteptările locuitorilor au fost răsplătite însă de aspectul și amploarea grădinii, care se întindea de la marginea schitului Buliga până în strada Șerban-Vodă, în centrul orașului. Însă frumosul spațiu central plin de vegetație nu avea să reziste în forma sa inițială decât o jumătate de secol.

Noile realități urbanistice ale centrului orașului au dus la sacrificarea treptată a unor părți consistente din Grădina Publică. În 1912, primăria a aprobat străbateră grădinii, de la sud-est către nord-vest, de o cale de comunicație care să facă mai lesnicios accesul către gară pentru cei din partea de nord-vest a orașului. În 1936-1937 este extins Bulevardul Elisabeta, dispărând alte sectoare ale spațiului verde din Grădina Publică. În 1938, întregul sector nordic al grădinii este cedat de primărie către Ministerul Apărării Naționale pentru construirea Cercului Militar al Garnizoanei Pitești (Casa Armatei), inaugurat în 1939. În sfârșit, în perioada postbelică, prelungirea străzii Horea, Cloșca și Crișan (astăzi Armand Călinescu) către sud (zona din fața fostului Palat Administrativ, astăzi Muzeul Județean Argeș) și asigurarea legăturii cu strada Egalității au suprimat o bună parte din sectorul vestic al grădinii, practic jumătate din splendida peluză a palatului.

Pe măsură ce Grădina Publică era tot mai mult înghițită de orașul în plină expansiune, pe harta „verde” a Piteștiului apare un nou punct, ce va deveni în scurt timp

un adevărat reper definitoriu pentru personalitatea urbei: Parcul Trivalea, la marginea pădurii cu același nume. Amenajarea parcului a avut loc între anii 1902 și 1913, lucrările începând sub coordonarea arhitectului peisagist Emil Redont și fiind finalizate conform planurilor unui alt peisagist francez, Ernest Pinard.

Astăzi, vechea grădină publică este mai mult o amintire decât o realitate prezentă în centrul orașului și în conștiința locuitorilor săi. Redusă la mai puțin de o treime din suprafața sa inițială și sufocată între asfalt și betoane, este mai mult un spațiu de trecere între două artere importante ale orașului (Bulevardul Republicii și Strada Armand Călinescu). Funcția sa, de loc de promenadă, de relaxare și de întâlnire a comunității, a fost preluată acum de spațiul pietonal din centrul orașului, special conceput în acest sens. Realizat de municipalitate în primii ani ai sec. XXI, acest spațiu pietonal face parte din cea mai recentă etapă de modernizare a orașului (2000-2008). S-a câștigat desigur în spectaculozitate și în opulență, dar agitația cotidiană specifică zonei centrale, fie ea și numai pietonală, alungă atmosfera de intimitate, de calm și de relaxare specifică unei adevărate grădini publice așa cum era odinioară și cea a Piteștiului. Arbuștii ornamentali și rondurile de flori din spațiul pietonal, deși amenajate cu multă fantezie și ingeniozitate pentru a contrabalansa ponderea însemnată a cimentului și a betonului, nu pot compensa în niciun fel ireparabila pierdere a bogăției spațiului verde din vechea grădină publică.

Monumente istorice de ieri, de azi și poate de mâine în Pitești¹

lect. univ. dr. Constantin Augustus BĂRBULESCU

Monumentele sunt construcții cu o semnificație aparte, pentru că ele au rolul de a ne aduce în prezent un moment din trecut, devenind astfel simboluri ale viitorului. Acest fapt le conferă dreptul de a putea fi numite **memoria umanității**, memoria vie a unei comunități sau a unui neam. Există boli care conduc la pierderea ireversibilă a memoriei și atunci omul se pierde pe sine, își pierde identitatea.

Comunitățile umane apelează la trecut pentru a-și demonstra existența, continuitatea și valoarea. Contemporaneitatea noastră a demonstrat din plin că există ideologii și oameni care doresc un *om nou*, rupt de trecut și de valorile umane tradiționale, de mituri și eroi. Istoria umanității a arătat că tocmai aceste mituri și acești eroi sunt calapodul după care se construiesc tiparele educației tinerilor. S-au demolat la ordin bisericile și case, palate și clădiri ale administrației motivându-se nevoia de nou și construirea unor alte idealuri, dar oamenii au pierit și s-au dovedit mai trecători decât unele dintre aceste monumente. Oamenilor le-a lipsit timpul de a demola chiar tot.

Argeșul, din punct de vedere politic și cultural, reprezintă unul din punctele centrale ale evoluției istorice a statului român. Cele peste 1.000 de monumente istorice și de artă înscrise pe Lista Patrimoniului Cultural Național demonstrează o concentrare de cultură și civilizație într-un spațiu care se desfășoară pe 6.826 km², cu o populație de circa 681.000 de locuitori.

Acum – când orașele tind să-și piardă o parte a identității arhitecturale prin construcții care se reduc la o înălțare excesivă pe verticală și la o lipsă acută a esteticului și am putea spune a umanului care ar trebui să fie parte a oricărei clădiri. Dimensiunea estetică și valoarea arhitecturală trebuie și se pot îmbina cu utilul și materialul-pecuniarul.

Orice monument ar trebui să imprime prin ființa sa ideea de om. Un monument se definește prin valoare estetică, științifică, socială, istorică și economică. Probabil că dacă acest lucru ar fi înțeles, centrele istorice ale orașelor ar rămâne să fie conservate și restaurate, iar în locul lor nu s-ar ridica zgârie-nori. Totodată și lăcașele de cult ar fi mai puțin impozante și dominante prin mărime, dar ar readuce aminte de isihasm, de credință și smerenie precum cele de la Cozia, Hurezi, Tismana, Putna, Voroneț. Precum bisericile de lemn construite după măsura și priceperea omului și din sufletul credinței.

Doar negrija noastră și lipsa de interes față de istorie nu lasă să se întrevadă la adevărată valoare calitatea și omenia celor care au locuit aici. Monumentele sunt parte a identității noastre culturale comune. Căci nu există o graniță la care se oprește o lume și începe o alta, există doar comunități care își prețuiesc sau nu valorile și memoria.

- **Biserica Domnească „Sf. Gheorghe”**. Localizată în municipiul Pitești, Str. Bălașa Doamna, nr. 2. Ctitorie a voievodului Constantin Șerban și a doamnei Bălașa, a fost ridicată în anul 1656, fiind refăcută în secolul al XVIII-lea. Unele lucrări de reparații și consolidări au fost făcute și în anii 1844, 1869. Între 1964 și 1969, sub conducerea arhitectului Ștefan Balș a fost restaurată. Biserica este înălțată pe un plan trilobat, având trei turlle, una pe naos și două mai mici pe pronaos. Pridvorul este supraetajat, ceea ce constituie un element nou în estetica artei feudale românești, ambele niveluri fiind susținute prin coloane de zidărie. La interior se remarcă catapeteasma, operă a sculptorului Babic, realizată din lemn de tei. Pictura naosului este realizată în manieră neoclasică și aparține pictorului Gh. Stoenescu. În pronaos, pictura a fost realizată de către Gheorghe Popescu și Niculina Dona, odată cu ultima restaurare.

¹ Prezentul articol reproduce selectiv și adnotează informații din volumul *Catalogul Monumentelor istorice din Județul Argeș*, Editura Tiparg, Pitești, 2011, autor Constantin Augustus Bărbulescu) apărut prin grija **Direcției Județene pentru Cultură și Patrimoniul Național Argeș**.

- **Primăria veche, azi Muzeul de Artă**, este localizată în municipiul Pitești, Bd. Republicii 33. Astăzi Muzeul de Artă, fost sediu al Primăriei Municipiului Pitești până în anul 1970. Construcția a fost ridicată în anul 1886, pe baza planurilor arhitectului Ion N. Socolescu, cu sprijinul lui Mihail Kogălniceanu. Este realizată din zidărie de cărămidă, planșee de lemn și grinzi metalice. Aparține aceluiași stil eclectic francez, ca numeroase clădiri ale epocii respective, cu parter și etaj, are la fațada dinspre B-dul Republicii patru coloane dorice, precum și patru coloane cu capiteluri corintice situate în dreapta și în stânga ușii de la etaj. Plafonul sălii centrale de la etaj a fost decorat de către pictorul Iosif Materna.

- **Banca Populară** localizată în municipiul Pitești, Bd. Victoriei, nr. 20. A fost ridicată după planurile arhitectului Eracle Lăzărescu, în anul 1910. Se încadrează stilului eclectic aparținând școlii arhitecturale franceze. Zidărie de cărămidă, planșee de beton-armat, logia centrală cu arce și semicoloane angajate la etaj. Din 1931, la parter a fost amenajată o sală în care funcționează și astăzi cinematograful „Modern” (numit inițial „Aquila”, iar din 1947, Muncitoresc, actuala denumire a fost luată în 1959). De asemenea, la interior amenajările pentru *Tehnic Club* datează din anii 1970, după planurile arhitectului Scafa Ștefan.

- **Casa Aron Băulescu** situată în municipiul Pitești, Str. Târgu din Vale, nr. 20, vizavi de Universitatea din Pitești. A fost ridicată de către meșterul local Dumitru, după planurile proprii, în jurul anului 1900. Clădirea este ridicată pe un plan dreptunghiular, cu o arhitectură eclectică. În centrul fațadei, casa prezintă o loggie cu coloane ale căror capiteluri sunt realizate în stil corintic și care împreună cu doi pilaștrii susține un antablament bogat ornamentat. Deasupra intrării, turnul, care depășește acoperișul, are la nivelul etajului al doilea, construit sub acoperiș, un balcon. În anul 1983, a fost restaurată, astăzi aici este sediul Uniunii Artiștilor Plastici filiala Argeș.

Din păcate se află într-o stare avansată de degradare, nici actualii proprietari, dar nici autoritățile statului nu par să întreprindă acțiuni pentru salvarea unuia dintre casele a căror arhitectură imprimă Piteștiului, respect și tradiție.

Piteștiul mai are monumente, dar într-un viitor nu foarte îndepărtat ar putea să le piardă, prin grija arhitecților, a autorităților și a tuturor *oamenilor de bine* al căror etalon de gândire este banul.

Bibliografie

Arhiva Direcției pentru Cultură și Patrimoniul Cultural Național a Județului Argeș, Fond Monumente Istorige, Dosarele 1-17 (fișe de monument, Caiete de lucru – Alexandru Mușescu)

Athanasiu, Ioan Gh., Vasilescu, Ioan A., *Anuarul orașului Pitești, Curtea de Argeș și al județului Argeș*, Pitești, 1925.

Greceanu, Eugenia, *Ansamblul urban medieval Pitești*, București, 1982.

Mușescu, Maria, Mușescu, Alexandru, *Monumente de arhitectură civilă medievală din orașul Pitești*, în MIA, 1977.

Atitudini sociale și reprezentări culturale ale evenimentului excepțional

dr. Marin TOMA

Hrana, îmbrăcămintea, distracțiile sunt elemente definitorii ale cotidianului Țării Românești de-a lungul oricărei perioade istorice studiate. La polul opus cotidianului, excepționalul este reprezentat de fenomenele care perturbă viața de zi cu zi prin violența lor și prin schimbările pe care le produc la nivel social. În perioada 1750-1850, principatul Țării Românești, teritoriul ușor pretabil unei *istorii anarhice*¹, este, rând pe rând, supus mai multor categorii de nenorociri sociale: războaie, invazii militare, operațiuni de jaf, răzmerițe; evenimente naturale extreme (seceta, inundațiile, cutremurele de pământ, invaziile de lăcuste); epidemii și epizootii; precum și incendii, destul de numeroase în mediul urban.

Evenimentele revoluționare din Franța sunt privite cu uimire de populația Țării Românești, același sentiment producându-se și la auzul marilor victorii obținute de Napoleon. Și totuși, deși boierimea conștientează într-o oarecare măsură importanța momentului, din însemnările păstrate până astăzi² putem observa cum situația din Franța era raportată invariabil la componenta religioasă a socialului, motiv pentru care revoluționarii francezi și Napoleon erau blamați pentru deranjarea ordinii sociale divine. Dezastrul economic și social al Franței este înțeles drept o pedeapsă divină pentru răzvrătirea poporului și pentru uciderea regelui, monarh de drept divin. În Țara Românească, evenimentele din Franța se suprapun unei suite de dezaastre naturale (cutremure, inundații), incendii, incursiuni de jaf și războaie (precum cel ruso-turc desfășurat între ani 1806-1812) ce au culminat cu epidemia de ciumă izbucnită la începutul domniei lui Caragea, imediat după pacea de la București din 1812.

Toate aceste situații neobișnuite reprezentau tot atâtea motive de neliniște pentru locuitorii Țării Românești care nu și le puteau explica și care astfel contribuiau la starea de panică generală. Fiecare dintre categoriile de evenimente deosebite enumerate mai sus acționau în

mod diferit asupra mediului social valah, fără a putea nega legăturile dintre ele și efectele produse. Astfel că, probleme serioase privind regimul alimentar al populației erau generate atât de activitățile de natură militară (jafuri sau războaie), cât și de acțiunile neprevăzute ale naturii (secete, inundații, invazii de lăcuste). Cutremurele de pământ și incendiile afectau în primul rând locuințele oamenilor, în timp ce bolile frecvente amenințau însăși existența proprietarilor lor. Importanța acestor manifestări neobișnuite este reliefată de numeroasele însemnări pe cărți vechi sau pe manuscrise³, precum și de menționările lor în cronicile vremii.

Populația nu știa cum să reacționeze în fața acestor provocări ale vieții care scăpau percepției ei cotidiene. Trăsătura comună era panica; lipsa culturii și a educației fiind principalele motive pentru care evenimentele deosebite erau atât de șocante și provocau urmări atât de grave. Lipsa de coordonare a aparatului de stat, întovărită de simplitatea cunoștințelor populației despre cauzele reale ale dezastrilor naturale, precum și a modului eficient de a le combate efectele, au generat de multe ori pagube de două ori mai mari decât cele produse de situația neobișnuită.

Spre exemplu, în raportul semnat de I. Cătuneanu și adresat de Ocârmuirea județului Argeș Vorniciei din Lăuntru a Țării Românești este descris un cutremur care a avut loc în județul Argeș la 18 februarie 1832: „*În urma raporturilor ce au primit ocârmuirea de la suptocârmuitoru plaiului Aref și al plășii Topologului dintr-acest județ, coprinzătoarea că despre munții Carpați începând un urlat cu grozave cutremure neîncetat ziua și noaptea s-au întins cu asemenea tărie până în apa Topologului și multe biserici și ziduri crăpând, lăcuiitorii spăimântați, să nu cază colibele pă dânșii și alte primejdioase izvodiri închipuind, lăcuind afară prin curțile lor cu focuri, iar ocârmuirea nu au încetat a-i mângâia și a le depărta asemenea bănuieli cu cuvânt că mărimea frigului și a gerului au izvorât cutremurele. Dar pentru că încă de la 7 ale următorului s-au ivit aceste grozave clătiri în partea locului și până astăzi nu*

¹Bogdan Bucur, *Devălmășia valahă (1716-1828). O istorie anarhică a spațiului românesc*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008, pp. 57-119.

²Pentru Naum Râmnicăneanu a se vedea Constantin Erbiceanu, *Cronici greci carii au scris despre români în epoca fanariotă*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1888, pp. XLI-LXVI și 235-296; Dionisie Eclesiarhul, *Hronograf (1764-1815)*, București, Editura Academiei R.S.R., 1987; *Cronica meșteșugarului Ioan Dobrescu*, ediție critică de Ilie Corfus în „Studii și articole de istorie”, VII, 1966, pp. 309-403; Zilot Românul, *Opere complete*, ediție de Marcel Dumitru Ciucă, București, Editura Minerva, 1996.

³A se vedea Ilie Corfus, *Însemnări de demult*, Iași, Editura Junimea, 1975; Florian Dudaș, *Vechi cărți românești călătore*, București, 1987; *Însemnările Androneștilor*, ediție de Ilie Corfus, București, 1947; Toma Rădulescu, Violeta Margareta Stănescu, *Carte vechi românească din colecția muzeului Olteniei Craiova*, Craiova, Editura Info, 2008.

au încetat, după datorie, cu toată plecăciunea, se face cunoscut aceasta cinstitiei Marii Vorniciei”. (Rezoluția Vorniciei): „Să se facă răspuns a înștiința și de acum înainte să va mai întâmpla, încurajarisând pă locuitorii din partea locului a să muta pân casele lor”⁴.

Desigur, însemnările⁵ despre cutremurele din spațiul românesc între anii 1700-1850 depășesc câteva sute, însă numai o parte dintre evenimentele la care se referă au fost foarte puternice, stârnind groaza populației, mai ales din cauza replicilor numeroase. În exemplul de mai sus, frica simțită de oameni în fața naturii aparent dezlănțuite este alimentată și de lipsa de pricepere a funcționarilor statului care aveau tot atât habar despre cutremure ca și populația îngrozită.

Cutremurele cu intensitate ridicată pot fi ușor deduse datorită însemnărilor numeroase care le certifică existența și care au proveniențe diferite. Astfel, un prim exemplu este reprezentat de cutremurul din 14 octombrie 1802⁶ pentru care Ilie Corfus a cules nu mai puțin de 24 de însemnări din Suceava, Sângerii, Târnăuca, Chișinău, Iași, București, Cotești, Focșani, Dealu și Târgu Jiu. Din studierea acestor însemnări aflăm că acest cutremur a avut loc la ora șapte dimineața, afectând îndeosebi casele boierești și bisericile – biserica Colțea din București, înregistrându-se mai mulți morți pe întreg teritoriul Țării Românești.

Un alt mare cutremur a avut loc în noaptea de 13 spre 14 noiembrie 1829 la 11 seara⁷, însemnările înregistrând și câteva dintre replicile sale, survenite în dimineața zilei următoare. Puternicul cutremur a afectat întreg spațiul românesc, după cum o dovedesc mărturiile din Oradea, Păulești, Brașov, Iași, București, Craiova etc. Acest eveniment este atestat și de mărturia dascălului Dumitru, mărturie consemnată pe un exemplar din *Cazaniile* tipărite la Râmnic în anul 1748, lucrare aflată în prezent în posesia Muzeului Olteniei din Craiova: „să știți fraților preoților că la leat 1829 au fost ciumă mare care...și-au fost și cutremur mare când s-au tras clopotul. S-au cutremurat pământul la același an la noiembrie 13 la zece ceasuri din noapte...însemn ca să se știe. Dumitru dascălu”⁸.

Nouă ani mai târziu, în 1838, în noaptea de 11 spre 12 ianuarie, între orele 3-5 dimineața, a avut loc un cutremur de pământ cu o intensitate destul de mare⁹, soldat cu distrugerea sau avarierea mai multor construcții, dintre care amintim surparea zidului hanului Sf. Gheorghe

cel Nou din București¹⁰. Cutremurul a fost simțit atât în Țara Românească, cât și în Moldova, însemnări diferite de cele enunțate până acum fiind consemnate pe cărțile vechi din colecția muzeului Olteniei, după cum urmează: „când s-au cutremurat pământul 1838 dechemvrie? 11 la 3 ceasuri și jumătate din noapte într-o marți seara și la zioa aceea a fost...și cine va citi și va pomeni pre mine păcătoșul...duhovnicul ot sf.”¹¹; „aceasta însemnez pentru astă judecată de s-au cutremurat pământul în luna lui ghenarie 11 adică în unsprezece zile la 4 ceasuri din noapte la anu cu leatu 1838. Popa Badea ot Breasta”¹².

Mai multe însemnări atestă cutremure de pământ de diferite intensități resimțite și în orașul Pitești: 1628, 30 decembrie 1724, 1738 1740, 1790, 1802 (7,6 grade pe scara Richter), 1821, 1827, 1829. De notat că principalul monument care a avut de suferit în urma acestor cutremure a fost Schitul Trivalea. În 1802, acesta va fi grav afectat de seism și va fi reparat în mai multe etape de egumenul Partenie, încă de pe vremea când acesta slujea schitului Buliga. În urma cutremurului din 1827, schitul Trivalea va fi dărâmat¹³.

Însă nu numai cutremurele erau cele care agitău populația Țării Românești. În aceeași măsură, incendiile, extrem de puternic resimțite în spațiul urban, puteau provoca pagube serioase, inclusiv umane. Din mărturiile care ni s-au păstrat, putem susține că incendiile din Țara Românească au distrus, printre altele, Târgul cel Învelit de la hanul lui Șerban-Vodă până la Târgu Cucului pe data de 16 august 1804¹⁴, Târgul din Năuntru, cu prăvălii și 1900 de case în 28 august 1804¹⁵, Podul Belicului cu cinci sute de case pe 23 aprilie 1823, în ziua de Sf. Gheorghe¹⁶ etc.

Și în însemnările lui Grigore Andronescu găsim relații despre incendiile din capitala Țării Românești (15 iulie 1823¹⁷, 14 august 1825¹⁸, 12 mai 1832¹⁹, 27 august 1834²⁰). Cu siguranță, însă, cea mai completă și mai interesantă este descrierea incendiului din 28 august 1804,

¹⁰ *Ibidem*, însemnarea 174, p. 271.

¹¹ Toma Rădulescu, Violeta Margareta Stănescu, *op. cit.*, p. 32, însemnarea 9 aparținând lucrării *Voroavă de întrebări și răspunsuri întru Hristos*, tipărită la București în anul 1765 (nr. 18).

¹² *Ibidem*, p. 92, însemnarea 2 din lucrarea *Ceaslov*, publicată la Râmnic în anul 1814 (nr. 88). Alte însemnări care atestă cutremure sunt următoarele: 1790 martie 26 marți seara la 2,5 ceasuri din noapte au tunat asupra apusului și s-au cutremurat pământul toate (însemnarea 6 aparținând *Catavasierului* apărut la Buzău în anul 1768 -nr. 21); 1793 noemvrie ni 27 au urlat spre apus și s-au cutremurat pământul fost-au sara la 2 ceasuri din noapte (însemnarea 7 aparținând *Catavasierului* apărut la Buzău în anul 1768- nr. 21) și La martie 31 la leat 1739 s-au cutremurat pământul (însemnarea 10 aparținând *Catavasierului* apărut la Buzău în anul 1768- nr. 21).

¹³ Ovidiu E. Moț, *Pitești. O istorie în date*, Pitești, Editura Pământul, 2008, pp. 212-213.

¹⁴ Ilie Corfus, *Însemnări de demult...*, însemnarea 7, p. 233.

¹⁵ *Ibidem*, însemnarea 8, p. 233.

¹⁶ *Ibidem*, însemnarea 14, p. 235.

¹⁷ *Însemnările Androneștilor*, p. 47.

¹⁸ *Ibidem*, p. 48.

¹⁹ *Ibidem*, p. 64.

²⁰ *Ibidem*, p. 71.

⁴ Vl. Diculescu, *Viața cotidiană a Țării Românești. 1800-1848*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1970, p. 85.

⁵ A se vedea în Ilie Corfus, *Însemnări de demult...*, cap. XI-însemnările 4, 12, 13, 14, 27, 34, 38, 47, 49-52, 54-56, 59, 61, 63, 65, 75, 84, 95, 97, 110, 113, 114, 123.

⁶ *Ibidem*, însemnările 50-72 și 74.

⁷ *Ibidem*, însemnările 125-145.

⁸ Toma Rădulescu, Violeta Margareta Stănescu, *op. cit.*, p. 29, însemnarea nr. 17 aparținând volumului *Cazanii*, tipărit la Râmnic în anul 1748 (nr. 15).

⁹ Ilie Corfus, *Însemnări de demult...*, însemnările 165-197.

descriere realizată de Nicolae, logofătul episcopiei Argeșului²¹. Același incendiu este descris și de Dionisie Eclesiarhul în cronica sa, autorul craiovean insistând mai mult asupra cauzelor izbucnirii acestuia, precum și asupra poruncilor domnești de refacere a capitalei²². Relatările cronicarului român întregesc tabloul cumplitelui incendiu care a afectat Bucureștii începutului de secol al XIX-lea și care, din cauza neatenției spișerilor, a distrus nu numai locuințe particulare, ci și mare parte din structura fizică a comerțului din capitala Țării Românești. După refacerea zonelor arse, orașul nu a mai fost același și, cu siguranță, din cauza incendiului, mulți negustori au fost ruinați și obligați să renunțe la îndeletnicirile lor. Însă, peste toate acestea, oricum, suficient de grave, s-a suprapus groaza populației, îngrijorată pentru siguranța ei, pentru bunurile agoniste de-a lungul vieții care acum erau pradă flăcărilor.

În Pitești, la 18 august 1848 a avut loc incendiul cel mare cunoscut astăzi în special datorită însemnării iconomului Gheorghe de la biserica Sf. Gheorghe din Pitești: „*Leat 1848, august 18, miercuri seara la trei ceasuri din noapte a luat foc orașul Pitești și au ars tot târgul, trei mahalale și trei biserici, Sfântu Nicolae, Sfântu Gheorghe și Maica Precista, zidită de Ioan Mavrodulu, cea mai frumoasă biserică dintr-acest oraș; însă în Sfântul Gheorghe n-a intrat focul și nimic n-a vătămat, numai învelișul și clopotnița au ars, iar celelalte biserici au ars desăvârșit. Cea mai mare parte de neșugători s-au stins cu desăvârșire arzându-li-se și prăvăliile și marfa și casele, mistuind iușeala focului tot în patru ceasuri; neputând a sta împotriva focului niciun fel de ajutor*”²³.

Condițiile de trai insalubre și potrivnice unei vieți care să asigure locuitorilor Țării Românești un climat sănătos și durabil sunt evidențiate și de epidemiile care izbucneau regulat în orașele mari ale țării, în special în București. Cauzele principale ale acestor boli erau în primul rând perioadele de foamete generate de secete și inundații și/sau de ocupațiile militare, urmare neplăcută, dar frecventă pentru Țara Românească în perioada 1700-1856. La aceste cauze externe se adăuga starea proastă a sănătății populației. Ciurma și holera au fost epidemiile care au pus la încercare pe români, mai ales între anii 1800-1832. Însemnările culese de Ilie Corfus²⁴ atestă epidemiile de ciumă din anii 1795, 1812-1813²⁵, 1815

(Râmnic) și o epidemie de holeră în anul 1831. Se poate constata cu ușurință că anii 1812-1813 și 1831-1832 au fost unii dintre cei mai grei ani pentru populația Țării Românești, în special din cauza izbucnirii acestor focare de boli. În ceea ce privește orașul Pitești²⁶, potrivit tradiției, actuala localitate Ciumești ar fi fost zona în care au fost înmormântați ciurmații din oraș și din împrejurimi. Primele însemnări de ciumă sunt legate de perioada 1771-1774, și mai apoi de anii 1795-1796. Din 1796 ni se păstrează și câteva măsuri luate pentru diminuarea focarelor: ispravnicii din Argeș primesc poruncă domnească să înființeze patrulare formate din pârcălab, preot și doi locuitori care să verifice starea de sănătate din fiecare locuință și pe cei care prezintă semne ale bolii să îi izoleze trei zile la marginea așezării. Dacă după trecerea perioadei de trei zile, cei izolați se îmbolnăveau, ei erau duși într-o locație separată pentru a nu răspândi boala. În schimb, dacă nu arătau semne ale molimii, erau retrimiși la casele lor.

Alte evenimente deosebite care au marcat mentalul colectiv au fost invaziile de lăcuste din anii 1746, 1780, 1825, 1847 și 1848²⁷. Despre trăirile pe care astfel de situații le puteau genera în cadrul societății valahe avem mărturia invaziei de lăcuste din Câmpulung Muscel, invazie care a avut loc în anul 1848: „*să auzise pân lunile iunie și iulie că ar fi lăcuste în Țara Românească, dar oamenii credea și nu credea, căci nu era nici o știre oficială și guvernul provizoriu al noii Constituții nu dădese nici o poruncă de măsurile ce ar trebui să se ia pentru goana lor, dupe cum se urma mai înainte la asemenea împrejurări. Astăzi, vineri la 16 iunie 1848, s-a vestit că joi sara, la 15 iunie, ar fi fost lăcustele în satu Nucșoara și că, gonindu-le de acolo, a trecut la Corbi. Dar nu să adeverea cu siguranță. Astăzi, vineri, la 16 iunie, pe la nouă ceasuri înaintea amiazului, s-a văzut că se ivește pe Gruii dăspre apusul Ercăi un nor de lăcuste, ce venea spre oraș și din ce în ce tot să mai înmulțea. Oamenii, care n-a văzut de sunt peste 40 de ani lăcuste în orașu acesta, s-a speriat, a eșit cu sgomote și a tras clopotele bisericilor. Dar lăcustele nu să curma, viind ca norii neîntrerupți. Viitura lor în necurmă a ținut un ceas. Așzarea lor, deși în treacăt, dar era mai mult pe partea Gruului. Grădina cu porumbi a lui Niță Colț și grădina ulierului au pătimit mai mult, căci lăcustele se pun în nori pe grădini. Pe drumurile uliții Gruului s-a lăsat de acoperi tot locul, întocmai ca nisipu. Eu singur și cu d. Dimitrie Jiiianu, d. Eftimie Fotino, ginerele răposatului sărdarului Nicolae Rucăreanu, și alții ne duceam pe unde era căzute ca nisipul, intrăm în ele, le goneau, și nu le puteam răzbi din pricina mulțimii. Pe la 11 ceasuri a început să se ridice și să plece. S-a îndreptat la răsărit*

rești au murit mulțime de norod...și până în primăvară, pe la aprilie, s-au milostivit cel ce pururea iaste milostiv, Dumnezeu, de au poruncit boalei năprasnice de au încetat, a nu mai muri.

²⁶ Ovidiu E. Moț, *op. cit.*, pp. 215-216.

²⁷ Ilie Corfus, *Însemnări de demult...*, însemnările 2,38,10,15, pp. 167-170.

²¹ Ilie Corfus, *Însemnări de demult...*, însemnarea nr. 9, pp. 233-234.

²² Dionisie Eclesiarhul, *op. cit.*, p. 85.

²³ Ovidiu E. Moț, *op. cit.*, pp. 213-214.

²⁴ Ilie Corfus, *Însemnări de demult...*, însemnările 11,12, 14, 15, 19 și 24, pp. 174-176.

²⁵ Despre epidemia de ciumă din timpul domniei lui Caragea a scris și Dionisie Eclesiarhul, *op. cit.*, p. 122: *La leatul 1814, în zilele acestui domnu Ioan Caragea, s-au întâmplat boala ciumii și în iarnă au început a muri oamenii aici în Craiova, însă nu prea mulți, dar de frica morții au fugit toți în toate părțile și s-au spart orașu, rămâind casele pustii. Numai cioclii și craii podurilor le cerceta, mai vărtos pimișele cu bușile le lua seama. Iar în Bucu-*

și dupe cum ni s-a arătat de alții, ce le-a văzut, o parte s-a ridicat către munții pe la Piatra Nămăeștilor, iar o parte mai mare a trecut pă Dâmbovița, dar încotro va fi apucat, nu s-a aflat până acum....1846, iulie 16, vineri. N. Rudescu²⁸. Descrierea martorului muscelean este suficient de completă și de complexă. Desigur, lăcustele erau inofensive pentru locuitori, chiar dacă sperietura acestora putea fi destul de mare (groaza este manifestată și de tragerea clopotelor bisericilor din oraș), însă pagubele pe care ele le produceau asupra gospodăriilor erau imense. Invațiile de lăcuste nu au fost foarte numeroase, dar fenomenul în sine era unul neobișnuit și prin felul în care se desfășura (norul negru care acoperea cerul și care se lăsa apoi peste oraș, zgomotul insectelor în zborul lor) crea o imagine similară pedepselor biblice din Vechiul Testament.

Și ce pedeapsă biblică poate fi mai convingătoare decât cea a potopului din timpurile legendarului Noe? Evident că inundațiile puneau în pericol întreaga viață existentă pe teritoriul amenințat de viituri, atât oameni, cât și animale și plante. Iernile târzii, însă cu multă zăpadă, urmate de veri extrem de călduroase și ploile abundente favorizau inundațiile în condițiile în care Țara Românească era brăzdată de o rețea hidrografică bogată. La toți acești factori naturali se adăuga lipsa de reacție și de preocupare a populației și a statului care nu reușeau sau nu își propuneau să ia măsurile necesare stopării eventualelor inundații încă de dinaintea producerii acestora. Ni s-au păstrat informații despre inundațiile din 1779, 1814, 1837²⁹, precum și despre efectele teribile asupra agriculturii provocate de ploile din 27 octombrie 1835 când: „au început plimbarea săniilor pă drumuri ca niciodată, însemnare că din această vreme au început iarna, cu vânt mare, ninsoare multă, după multe ploi și potoape de gârle. Căci ploile au început dela Sânta Măriia Mare, septembrie 15, care ploi au prăpădit bucatele, neapucând oamenii nici să le secere toate, necum să le și treiere. S-au putrezit fânurile, s-au stricat porumburi și au rămas și pământul nearat. Căci peste ploi au dat iarna în toamnă, când să aruncă semințele în pământ. **Bătăi dumnezești pentru păcatele noastre, căci nici pâine nu o să găsim**³⁰”. O altă ploaie teribilă a avut loc pe 31 mai 1843, când: „au căzut piatră cât nuca și multă încât ca o jumătate de ceas au stătut pă pământ. Ieu nu am mai văzut așa piatră în București căzută. S-au spart giamurile dela toate casile câte au fost spre Apus, porumburile s-au topit pă unde au căzut și viile și grânele și multe altele de hrană. **Dumnezeu să-și facă milă**”³¹.

Dezastrele naturale au provocat foamete în rândul populației din Țara Românească și în anul 1740, când

iarna grea a produs moartea animalelor, generând scumpirea alimentelor. Pagubele au fost dublate de cutremure și de vijelii: „să să știe că într-acest an cu leat 7248 (1740) au fost iarnă mare foarte, cât au murit multe dobitoace. Și au fost scumpete în toate, că au ajunsu carul de fân taleri 25 și ocoa de fâină câte bani 12, ocoa de vin bani 15. **Și s-au făcut și multe minuni, cutremure mari. Viile din Târgoviște foarte rău s-au surpat și vița au degerat. Și au fost cutremur nu prea mare la 25 ale lunii martie, marți seara, la 2 ciasuri din noapte. Am scris eu, Iordache logofăt. Și au fost și vijălie cu furtună prea grea, încât mulți oameni au murit, care pre unde i-au găsit**”³².

Exemplele de evenimente excepționale care au influențat spațiul social valah sunt numeroase, intenția noastră nefiind însă aceea de a le prezenta pe toate, ci numai pe cele mai complete și mai edificatoare pentru evenimentul în cauză, cu o atenție mai mare asupra impactului acestora asupra cotidianului. Orice eveniment, asemeni celor descrise de noi mai sus, categorisit drept excepțional, se metamorfoza în mentalul colectiv într-o minune. Pentru oamenii simpli, asemenea fenomene, imposibil de explicat, erau interpretate conform unei viziuni religioase. Expresie a unei pedagogii divine prin care Dumnezeu intervenea în pedepsirea locuitorilor principatului pentru multele lor păcate, ele căpătau sens doar prin apelul la un utilaj mental, modelat religios. Multe dintre însemnările care atestă astfel de dezastre cuprind expresii de genul: *cu mila lui Dumnezeu nu s-a întâmplat nicio pagubă, să ne ferească Dumnezeu pe viitor sau și cu mila cea prea bogată a milostivului Dumnezeu ziditorului și făcătorului de bine a tot neamului creștinescu au vărsat mila sa cea bogată preste robii lui, că au rodit pomii și viile și pământul și-au dat rodul lui deplin*³³.

Asemenea tipuri de mărturii, indiferent de proveniența socială a semntarilor lor (preoți, diaconi, negustori, țărani instruiți etc.), se supun acestui tip de interpretare, chiar dacă regăsim și elemente moderne legate de raportarea la o cronologie măsurată modern, cât mai precis, a apariției, sfârșitului sau duratei evenimentului considerat excepțional. Timpul modern începe să se suprapună, timid, cu timpul religios, creștin-ortodox, care rămâne încă acela al marilor sărbători creștine. Astfel, evenimentele au avut loc în Postul Paștilor sau Crăciunului, în a patra săptămână după Paști, în Joia sau Vinerea mare, în zilele când se prăznuiesc sfinți precum Constantin și Elena, Ilie, Gheorghe, Parascheva sau în ziua de Bobotează.

²⁸ *Ibidem*, însemnarea 15, p. 170.

²⁹ *Ibidem*, însemnările 2,6,7,8,9,10,11, pp. 162-164.

³⁰ *Însemnările Androneștilor...*, p. 74.

³¹ *Ibidem*, p. 99.

³² Ilie Corfus, *Însemnările Androneștilor...*, însemnarea 10, pp. 117-118.

³³ Ilie Corfus, *Însemnări de demult...*, însemnarea 117, pp. 142.

Viața religioasă și evoluția demografică a Piteștiului în epoca modernă

prof. dr. Elena ȘTEFĂNICĂ

Creștinii și bisericile lor

Populația Piteștiului a crescut permanent în epoca modernă, de la circa 5.000 de locuitori la începutul secolului al XIX-lea, la circa 15.000 de locuitori în preajma Primului Război Mondial. Indiferent de rata creșterii, populația și-a păstrat o anume diversitate etnică și confesională. Majoritatea populației era constituită din români, iar aceștia erau, în cea mai mare parte, ortodocși. Ca urmare a acestei realități, numărul bisericilor ortodoxe din oraș va fi cel mai mare, unsprezece, din totalul de șaisprezece lăcașuri de cult. Cinci biserici sunt tot creștine, dar aparțin riturilor gregorian, calvin, luteran, evanghelic, catolic. Pentru că în Pitești, în perioada modernă exista, o numeroasă comunitate israelită, aceasta și-a construit o sinagogă.

Astfel, viața spirituală a piteștenilor este oglindită în bună parte în istoria lăcașurilor lor de cult, în condițiile în care secolul al XIX-lea este un secol de tranziție de la tradiție spre modernitate.

Se știe că religia creștină, organizată instituțional în mitropolii, episcopii, parohii a fost o componentă esențială a identității spirituale a poporului român în Evul Mediu, ajutându-l să supraviețuiască etnic. Acest aspect este reliefat și de comunitatea piteșteană în ansamblul ei, prin atenția acordată bisericilor, întreținerii acestora și organizarea unor activități sociale, culturale în jurul acestora.

O caracteristică a istoriei românilor este aceea că *raporturile dintre Stat și Biserică au evoluat în mod pașnic*¹. Această evoluție firească, decurgând din existența acelorași interese – conservarea ființei de neam a poporului român – a fost întreruptă sub impactul domniilor fanariote când se ajunge la cumpărarea funcțiilor ecleziastice și monopolizarea mitropoliilor și episcopiiilor de către arhierii greci, precum și la scoaterea din țară a uriașe bogății de către administrația greacă a mănăstirilor închinată Locurilor Sfinte din Orient². Totuși, deși contextul istoric este dificil, Biserica Ortodoxă Română (*în continuare se va folosi abrevierea B.O.R.*) a avut un rol deosebit în păstrarea și afirmarea limbii naționale în Epoca Luminilor: *traduceri în limba română a unor scrieri religioase, afirmarea învățământului în limba națională prin sprijinirea Școlii de la Sf. Sava înființate în 1818 de către Gheorghe Lazăr*³. De asemenea, clerul ortodox român s-a implicat în mișcarea de redșteptare

națională din prima jumătate a secolului al XIX-lea⁴: episcopul Ilarion al Argeșului a fost un sfetnic al lui Tudor Vladimirescu, mitropolitul Dionisie Lupu⁵ a aderat la principiile revoluției pașoptiste.

Legislația religioasă

În ceea ce privește organizarea Bisericii ca instituție, în perioada studiată, cele mai importante dispoziții au fost cuprinse în Regulamentul organic al Țării Românești și într-o serie de reforme înfăptuite de Alexandru Ioan Cuza. De asemenea, etape importante în evoluția vieții religioase creștine au fost marcate de Legea din 1872 a lui Christian Tell, Legea clerului din 1893 a lui Take Ionescu, precum și de legile din 1902 și 1909 ale lui Spiru Haret.

Bisericii îi sunt rezervate numeroase atribuții în plan administrativ și juridic: clerul de gradul doi trebuie să țină actele de stare civilă, iar clerul, în ansamblul său, este scutit de dări, având dreptul de a pretinde plată din partea credincioșilor pentru servicii speciale (botezuri, înmormântări)⁶.

Domnia lui Alexandru Ioan Cuza marchează a doua etapă importantă în evoluția organizării B.O.R., precum și în evoluția raporturilor Stat-Biserică⁷ prin adoptarea *Legii secularizării averilor mănăstirești* (13/25 decembrie 1863), *decretului din 1863* prin care se impune serviciul divin în limba română, *Legii pentru înmormântări*, care stipulează obligația cultelor de a ridica cimitire în marginea localităților, din martie 1864. Prin *Legea comunală*, adoptată în aceeași lună, actele de stare civilă sunt luate din atribuțiile preoților și date primarilor. De asemenea, prin dispozițiile *Codului civil*, promulgat în decembrie 1864, atribuțiile în materie de căsătorie sunt ridicate din competența tribunalelor bisericești (dicasterii) și date tribunalelor civile, căsătoria civilă rămânând singura căsătorie obligatorie⁸.

Constituția din 1866 consemnează, la rândul său, câteva principii privitoare la rolul Bisericii și religiei în Statul român modern: proclamarea libertății absolute a conștiinței, precum și garantarea libertății altor culte, limitând totuși acordarea cetățeniei pentru necreștini (articolul 7). La 14 decembrie 1872, Carol I a sancționat *Legea organică pentru alegerea mitropoliților și episco-*

⁴ Ibidem.

⁵ Dionisie Lupu a fost primul mitropolit român care însă și-a cumpărat funcția cu un milion de piaștri de la ultimul domn fanariot, Alexandru Șuțu, *apud* Nicolae Isar, *Relațiile sta-biserică...*, p.14.

⁶ Ibidem, p. 21.

⁷ Ibidem, p. 27.

⁸ Ibidem, p. 29.

¹ Nicolae, Isar, *Relațiile stat-biserică în România modernă (1821-1914)*, Sinteză și culegere de texte, Ed. Fundației „România de mâine”, București, 2007, p. 13

² Ibidem, p. 14, 15

³ Ibidem, p. 16.